

Mi fér el egy gondolatban?

Szívós Mihály: *A személyes és a hallgatólagos tudás elmélete. Előzmények, keletkezéstörténet és új távlatok*. Budapest, 2005, Nemzeti Tankönyvkiadó, 224 p.

Nem ismeretes a recenzens előtt, hogy Szívós Mihály vajon a filozófiatörténeti kutatásai eredményeképpen lelt-e rá a hallgatólagos tudás feltérképezésére irányuló kísérletekre, és e mentén jutott el Polányi Mihály filozófiájához, vagy pedig a Polányi Mihály posztkritikai gondolkodásával történt megismerkedése inspirálta munkáját, hogy filozófiatörténeti keretbe illessze Polányi több irányban is továbbgondolásra ösztönző megállapításait. Könyve ugyanis nem tekinthető csupán Polányi monográfiának, hiszen célkitűzései meghaladják azt a horizontot, amelyen belül a monográfus munkáját végzi.

Nem tekinthető azonban olyan filozófiatörténeti rekonstrukciónak sem, amely mindössze felkutatja a hallgatólagos tudás koncepciójának a napnyugati filozófia történetében felbukkanó csíráit, és kísérletet tesz olyan perspektíva kidolgozására, amelyen belül ezek a régi és új tanítások összekapcsolhatók. Szívós párhuzamosan érvényesíti a monográfus és a filozófiatörténész szempontjait. A kifejtésnek nem is annyira a módszerét – hiszen Polányihoz hasonlóan Szerzőnk módszerhasználata is messzemenően pluralisztikus –, hanem inkább az irányát az a felismerés alapozza meg, hogy elsősorban Polányi Mihályt tekinti kulcsfigurának a hallgatólagos tudás elméletének fejlődéstörténetében. A könyv címét elsősorban mégsem az eddig említettek jelentik – tekintetbe véve az elmúlt másfél évtized magyar Polányi-recepcióját –, hanem sokkal inkább azok a részben komparatív, részben pedig kritikai elemzések, amelyek a hallgatólagos tudás koncepciójának továbbgondolásai. Természetesen ezek az elemzések tartalmazzák a legbátrabb célkitűzéseket, de egyúttal a nagyobb kockázatot is magukban hordozzák. A Szerző nyílt lapokkal játszik, hiszen felhívja rá olvasói figyelmét, hogy egyes elemzései a hallgatólagos tudás Polányi Mihály által felrajzolt tanításának nem okvetlenül Polányi szellemében történő továbbépítéseit tartalmazzák. A recenzens a könyv e vonulatát feltétlenül erényként könyveli el. Hiszen lehet-e többet várni egy értő és alkotni kívánó olvasótól, mint azt, hogy mozgásba hozza és életre keltse a majd fél évszázados filozófiai tanítást? Úgy hisszük nem. A hazai recepció történetében éppen ez által nyeri el Szívós Mihály munkája a maga jelentőségét. Ezen a ponton azonban, hogy világossá tegyük értékelésünket, ki kell térni a magyarországi Polányi-recepció néhány sajátosságára.

A rendszerváltozást megelőzően Polányi Mihály posztkritikai gondolkodása a hazai nyilvánosságban tabunak számított. Könyvei nem voltak hozzáférhetőek, fordítá-

sok nem jelenhettek meg – filozófiai művei ugyanis angolul íródtak –, gondolatai nem válhattak filozófiai viták kiindulópontjaivá, sőt hivatkozni sem volt tanácsos rájuk. Az 1990-ben alapított Polányi Mihály Szabadelvű Filozófiai Társaság (PMSZFT) műhelyében indult meg és bontakozott ki a későbbiekben a magyarországi Polányi-recepció, amelynek termése legnagyobb részben a Társaság lapjában, a Polanyianában látott napvilágot. A Polányi-társaság említése nélkül nem csupán nem rekonstruálható a hazai recepció története, de a publikált szövegek keletkezésének forrásvidékén szinte kivétel nélkül felfedezzük a műhely közvetlen vagy közvetett hatását. Ez alól nem kivétel Szívós munkája sem, aki hosszú évek óta vesz részt a műhelyvitákon és számos alkalommal tette közzé Polányi filozófiáját értelmező gondolatait a Polanyiana hasábjain. Amiként nem ismeretlen a Szerző a Polányi-társaság berkein belül, úgy nem ismeretlen a Szerző előtt a Társaság ösztönzésének köszönhetően egyre kiterjedtebb hazai Polányi-recepció. A recenzens meglátása szerint ennek beható ismerete sarkallta könyve szerkezetének kialakításakor, amikor is úgy határozott, hogy a zárófejezetek ne lezárják az alapvetően történeti perspektívába állított posztkritikai filozófia tárgyalását, hanem ennek szellemében olvasóit vitára hívja, kapcsolódási pontok és filozófiai átjárók felmutatásával bevonni próbálja egy olyan értelmezői munkába, amely a Polányi-recepció további kiszélesedését jelentené. Ez a szerzői gesztus természetesen azt is jelenti, hogy kilép az aprólékos és gondosan dokumentált filozófiatörténeti munka sáncai mögül, mintegy korábbi fegyverzetét lábhoz téve, és mérlegelendő felkínálja olvasóinak megállapításait. Ezek közé tartoznak a szöveg magyar bölcsélet és líra kapcsolatát leíró passzusai is, amelyek nem annyira az általában vett filozófiatörténeti, mint inkább a sajátosan közép-európai filozófiatörténeti érdeklődésnek köszönhetőek.

A könyv terjedelmének háromnegyed részét, a mintegy százötven oldalt kitevő első és második rész tartalmazza Polányi „szellemi életrajzát”, a hallgatólagos tudás elméletének, illetve előzményeinek történeti feldolgozását, valamint Polányi hallgatólagos tudásra vonatkozó tanításának a könyv felépítéséhez illeszkedő bemutatását. Olyan fejlődési ívet követhet végig az olvasó, amely Polányi Mihály gondolkodásában csúcspontot ér el. Mint bármely elemzésnek, ennek is megvannak a maga premisszái, amelyek részben explicit, részben pedig hallgatólagosak. Nem tekinthető véletlennek, hogy a tanulmánynak két, jelentőségében összemérhető főszereplője van, a filozófus Polányi Mihály és a hallgatólagos tudás elmélete, hiszen saját célkitűzéseinek Szívós csakis így tudhatott eleget tenni. A Bevezetőben deklarált öt alapvető cél fókuszálta szenvedélyteli törekvésnek köszönhető munkájának elkészülte. A következő összefüggések felmutatásáról és alátámasztásáról van szó: (1) Polányi Mihály filozófiája egy az antikvitásig visszakövethető filozófiai irányzat kiteljesítésének tekinthető, (2) a hallgatólagos tudás elmélete ez idáig kimerítetlen potenciállal rendelkezik a tudomá-

nyos alkalmazások területén, illetve (3) az elmélet által képviselt szemlélet erős kelet-közép-európai gyökerekkel rendelkezik. (4) Az elmélet és kiterjesztései interpretációs eszközökként alkalmasak a kelet-közép-európai régió jellegzetes filozófiatörténeti aspektusainak megvilágítására és összekapcsolására, továbbá (5) az elmélet filozófián túli alkalmazásai visszahatnak az elmélet filozófiai recepciójára, ezért az utóbbi napjainkban is változó arcot mutat.

Nem vitás, hogy Szívós a posztkritikai gondolkodással kapcsolatban felvethető legérdekesebb kérdések megválaszolására vállalkozik, s ezzel súlyos terheket helyez saját vállára. A legkevésbé sem tekinthető ugyanis a véletlen szeszélyének, hogy nem született korábban a hazai irodalomban a posztkritikai filozófiát részleteiben feldolgozó átfogó tanulmány. Virágzott viszont a filozófiai esszéirodalom, amelynek keretében Polányi hazai értelmezői, köztük e könyv Szerzője is, a szó eredeti értelmében vett filozófiai kísérletek formájában próbálták megvilágítani a posztkritikai gondolkodás meghatározott aspektusait. A több évig tartó előtanulmányokat követően, áttekintve immár a felkutatott külföldi és az időközben felhalmozódó magyar nyelvű irodalmat, úgy ítélte Szívós, hogy eljött az első magyar Polányi-könyv megírásának és publikálásának az ideje. Egy könyvé, amely bár szaktudományos – filozófiatörténeti – erényeket kíván felmutatni, de mindeközben alkotója nem mond le a filozófiai kísérletezés örömeiről sem.

A tanulmány elején, lévén szó tudományos munkáról, szükségképpen meghatározásra kerül a vizsgálat tárgya. Ez nem lehet más, mint Polányi Mihály posztkritikai filozófiája, amely azonban a maga csillámló sokrétűségében nem alkalmas rá, hogy szisztematikus vizsgálat tárgyát képezze. A tárgy „megtisztítása” az értelmezés első lépése, amely meghatározza, hogy miképpen tekintünk majd a posztkritikai filozófia egészére. Szerzőnk, akárcsak R.T. Allen Polányi-interpretációja (vö: Allen 1992, 1-6), feltételezi, hogy a vizsgálandó szövegek alapján rekonstruálható a gondolatoknak egy olyan összefüggő egysége, amelyet Polányi központi tanításának, mintegy filozófiája lényegének nevezhetünk. Míg Allen esetében a hallgatólágos integráció, addig Szívósnál a hallgatólágos tudás elmélete tölti be ezt a szerepet. Amennyiben Polányi filozófiájának egyes vizsgált állításai nem következnek a hallgatólágos integráció/tudás elméletéből, úgy azokat mindössze korlátozott érvényességű állításoknak vagy egyszerűen csak a szerző magánjellegű véleményének kell tekintenünk. Különösen érvényes ez Polányinak a vallásos hitről, és ezen belül a keresztény hitről tett megállapításaira. Szeretnénk leszögezni, a posztkritikai filozófia ilyen interpretációja teljességgel legitim, sőt a fent említett öt célt szem előtt tartva a Szerző nem is tehetett másként. Ezen a ponton dőlt el, hogy Polányi gondolkodásának transzcendenciára nyitottsága nem merül fel az elemzések horizontján. Nem arról van tehát szó, amiként azt a nem eléggé

figyelmes olvasó esetleg vélhetné, hogy Szívós bár vizsgálat tárgyává tehetné a transzcendencia problematikáját, de vagy ökonomikus, vagy pedig egyéb – pl. érdeklődése által motivált – megfontolástól vezetve eltávolítja az elemzendő kérdések köréből (Szívós 2005, 14). Polányi a transzcendencia iránti erős elkötelezettsége ellenére nem keresztény filozófus abban az értelemben, hogy a posztkritikai filozófia nem az istenhitet premisszaként elfogadó, s minden későbbi belátást abból eredeztető filozófia. Bár gondolkodásának a transzcendenciára nyitottsága átjárja filozófiájának egészét, de mint látható, az interpretáció tudományossá tétele, szisztematikus keretbe illesztése érdekében Polányi gondolkodásának ez a meghatározottsága egy legitim értelmezői lépéssel kiemelhető a vizsgálat tárgyának karakterisztikumai közül. Ismételten leszögezzük: nincs szó tévedésről, félreértelmezésről; a Szerzőnek így kellett tennie. Ezek után már nyugodt lélekkel mondhatta, hogy a filozófiai és a tudományos szempontokon túli, a vizsgálat specifikusan teológiai szempontjait hagyjuk rá Polányi teológus értelmezőire. A transzcendencia problematikáját ezek után le is zárhatnánk, csak hogy a recepciótörténet kapcsán ismételten beleütközzünk. Polányi filozófiai műveinek hűvös fogadtatása ugyanis – egyéb okok mellett – nagyrészt ennek volt köszönhető. Szívós azonban nem csupán bemutatja a posztkritikai filozófiától való idegenkedés okait, hanem szemmel láthatóan osztja is Polányi egykori bírálóinak álláspontját a filozófia és a transzcendencia kapcsolatának kérdéséről (vö: i.m. 37, 46, 105, 117 és 128). Ismételten rámutatva ezzel, hogy korántsem tekinthető véletlennek az értelmezés legelső lépése, amely szerint Polányi gondolkodásának megértésére a hallgatólagos tudás elméletéből kiindulva tesz kísérletet.

A Szerző a célkitűzéseit és azok világos indoklását tartalmazó *Bevezetést* követően rajzolja fel *Polányi Mihály szellemi életrajzát*, amely lényegesen többet nyújt a Polányi pályáivét megérteni akaró olvasóknak, mint egy szokványos biográfia. A recepciótörténet mellett a recepciótörténet és az alkotói program kölcsönhatását is bemutatja. Világosan végigkövethető a tanulmány kettős karakteréből következő párhuzamos törekvés: a posztkritikai filozófiának a korabeli szellemi környezet felől történő megértése, valamint ezzel párhuzamosan a figyelem ráirányítása arra, hogy e filozófia meghatározott területei pusztán a korszak szellemi horizontján belül értelmezhetők. Közvetett módon lesz így elválasztva a „rarakódásoktól” a Polányi filozófiájának időtálló lényegeként megragadott hallgatólagos tudás elmélete. A tanulmány erényei között említhetjük a fogalmi újítások mellett az olyan eredeti problémafelvetéseket, mint amilyen a gondolkodói alkat és a gondolkodói program viszonyának végiggondolása. A gondolkodói alkat esetében azonban nem valamiféle obskúrus karakterológia bevezetéséről, hanem a Polányi gondolkodói habitusát, érzékenységét és fogékonyságát alakító hatások többé-kevésbé összeálló szövedékének a vizsgálatáról van szó. Megtudhatjuk,

hogy a társadalomtudós Polányi gondolkodói alkata és programja csak fokozatosan került harmóniába egymással. A marxizmus bírálata mint Polányi gondolkodásának egyik fő hajtóereje kettős hatást gyakorolt erre a kapcsolatra. Míg a közgazdasági tárgyú írások az összhang ellenében, addig J. D. Bernal *The Social Function of Science* című könyvének hatásaként a harmincas évek végén a tudomány tervezhetőségéről kirobbant vita és Polányi ebben vitt szerepe – markáns tervezésellenessége – a gondolkodói alkat és program jobb megfelelésének irányába hatott. A tervezés lehetőségét vitató tudósokat tömörítette a J. R. Baker kezdeményezésére megalakult *Society for the Freedom of Science*, amely szervezet Polányit az alapítói között tudhatta. Szívós konzekvensen a „*Szabadság a Tudományban Társaság*” fordítással hivatkozik rá. Szerencsésnek tartottuk volna megemlíteni a társaság angol nevét is, akárcsak egy másik társaság, a *Kongresszus a Kulturális Szabadságért (Congress for Cultural Freedom)* esetében, amelynek megalakításában Polányi ugyancsak részt vett. Az előző esetben hívebben adná vissza az angol eredeti jelentését a „*Társaság a Tudomány Szabadságáért*” fordítás, amely egyébként használatos a hazai szakirodalomban. *A személyes és a hallgatóságos tudás elmélete* sokak kezébe eljutott, s még többek kezébe jut majd el a jövőben. Az olvasók meghatározó többsége alighanem az oxfordi zoológus, J. R. Baker nevével itt találkozik először. A szöveg felépítéséből nem következik az a súlyosan elmarasztaló jellemzés, mely szerint Baker „[á]lláspontja mélyen antidemokratikus volt, sőt vaskalaposan reakciós nézeteket is képviselt” (i.m. 30). Amennyiben az olvasó szeretne saját szemével is meggyőződni róla, hogy a szerző méltányosan járt-e el Baker jellemzésekor, úgy források megadásának hiányában ennek nem tud utánanézni. Megvilágító erejűnek ítéljük viszont annak felismerését, hogy Polányi hasonlóképpen morális kötelességének érezhette ifjúkorában a természettudományok művelését, mint idősebb korában a társadalomtudományok, kiváltképpen pedig a filozófia meghatározott kérdéseinek tanulmányozását. Polányi esetében ez egyet jelentett a közösség gondjaival való törődéssel. Közelebbről, Polányi marxizmus-bírálata – marxizmuson a marxista alapú kommunista mozgalmat értve – gondolkodásának antitotalitarizmusából fakad, amelynek alapja viszont Polányi személyes moralitásában lelhető fel. A Harmadik Birodalom bukása után ez az antitotalitárius attitűd túlnyomórészt marxizmuskritikában nyilvánult meg, éles határt vonva a demokratikus és a totalitárius között. Éppen ezért polányiánus álláspontból a kommunista ideológia és a radikális baloldaliság közé nem tehető egyenlőségjel.

Szívós a továbbiakban feladatul tűzi maga elé Polányi három kulcsfogalmának, az intuíció valamint a személyes és a hallgatóságos tudás filozófiatörténeti rekonstrukcióját, továbbá a filozófia és a pszichológia konfliktusoktól terhes kapcsolatának történeti feldolgozását. Nem példa nélküli a huszadik századi filozófiában, de mégiscsak a fel-

adatot nehezíti, hogy Polányi a szövegeiben meglehetősen ritkán hivatkozik filozófiai és eszmetörténeti forrásokra. Filozófiai koncepcióját ugyanis jelentős részben saját kutatói tapasztalatából és a kortárs tudományok eredményeiből kiindulva alakította ki. A meglett filozófiatörténeti kontextus, a Leibniz – Peirce – Dilthey – Polányi vonal a gondolkodásnak egy a kanti kritikai hagyománytól különböző, illetve azzal szembe forduló alternatíváját testesíti meg, amelynek nem sajátja az antipszichologista beállítódás. A tanulmány egyik legérdekesebb elemzésében éppen Polányi pszichológiától kapott ösztönzéseit valamint a pszichológiával szembeni fenntartását veszi górcső alá. Ismeretes, hogy a pszichológia filozófiáról történt leválását követően a tradicionális filozófiai kérdésekre immár – saját hatáskörükön belül – a szaktudományok is keresni kezdték a válaszokat. Ezért nem véletlen, ha a filozófiai kérdezés részben a pszichológiától nyeri az inspirációját. Ez történt akkor is, amikor Polányi megkísérelte filozófiai kontextusba helyezni és átértelmezni az alaklélektan tanítását annak érdekében, hogy megoldást találjon a megismerés és a gondolkodás filozófiai problémáira (vö: Polányi 1994 I., 11-12). Az antipozitivistá Polányi válaszai olyan filozófiai válaszok, amelyeknek a szaktudományok irányába történő továbbgondolása gyümölcsözőnek bizonyulhat. A posztkritikai filozófiát pszichologizmussal vádoló bírálókat túlnyomórészt abból fakadnak, hogy Polányi feloldotta a logika és a pszichológia közötti éles határt. Logikának a továbbiakban már nem a szigorú premisszákból szigorú konklúziókra jutás, hanem az igaznak vélt premisszákból érvényes konklúziókra jutás szabályainak rendszerét tekinti (Polányi 1992, 151). A szerző meggyőzően érvel amellett, hogy a pszichoanalízissel szemben, annak redukcióra hajló volta miatt rendkívül kritikus Polányi közvetve éppen a pszichoanalízis Ferenczi Sándor nevével fémjelzett budapesti iskolájának is köszönhetően került el az antipszichologista beállítódást. Majd leszögezi, hogy az elmúlt századelő közép-európai kultúrája, s benne a német kultúra egy a pszichológiai iskolák eredményei iránt nyitott, fogékony kultúra volt. Az ebben a kultúrában otthonosan mozgó Polányi az egymást kölcsönösen átható filozófiai és pszichológiai irányzatokat vitáik ellenére sajátos egységben látta. Ennek fényében pedig a dilthey-i megértő pszichológia és az alaklélektan posztkritikai filozófiára gyakorolt hatása okkal tekinthető annak jeleként, hogy a munkásságát az angolszász filozófiai életben kifejtő Polányi gondolkodása mélyen a közép-európai kulturális talajban gyökerezett.

A filozófiatörténeti munkára irányuló reflexiókból kiderül, hogy míg a hiányzó távlatosabb történeti kontextust „mindössze” fel kellett rajzolni, addig a hallgatóságos tudás közvetlen előzményinek kibogozását még az is nehezíti, hogy Polányi – a filozófiatörténet álláspontjáról nézve – pontatlanul vagy tévesen mutatja be a filozófiáját ösztönző hatásokat. Élve e kiindulópont biztosította szabadsággal, Szívós újszerű megállapításokat fogalmaz

meg. Megtudhatjuk, hogy kizárólag a recepciótörténet sajátosságaival magyarázható az a korábbi vélemény, hogy a személyes tudás problematikájának kidolgozása időben megelőzte a hallgatólagos tudás elméletét. A Polányi – Koestler és a Polányi – Mannheim kapcsolatok vizsgálata alapján a Szerző bizonyíthatónak ítéli a hallgatólagos tudás, pontosabban a hallgatólagos morális tudás időbeli elsőbbségét. Bizonyítékként Polányi egyik Mannheimhez írt levelének részlete szolgál, amelyben Polányi említett tesz a változó hiteink mögött megbúvó, mélyen belénk ivódott kötelességek rendszeréről, amelyet nem tudunk explicitté tenni, mivel ellenáll a propozíciókra jellemző struktúrának. Koestler *Sötétség délben és Párbeszéd a halállal* című regényeinek elemzése és hatástörténeti vizsgálata mutat rá, hogy az ifjúkori Dosztojevszkij-hatáson kívül Koestler irodalmi szövegei is inspirálták a hallgatólagos tudás ősförmájának kialakulását.¹ A hallgatólagos morális tudás a moralitásnak a tételes morállal szembehelyezett rejtett dimenzióját jelenti. Mivel „az ember” vonatkozásában kerül megemlítésre, ezért arra hajlunk, hogy a Szerző értelmezésében ez nem egy adott közösség hagyományaira – a saját hagyományainkra – való ráhagyatkozást jelenti, hanem egy ennél sokkal mélyebb összemberi meghatározottságot (vö: Szívós 2005, 89).

A posztkritikai filozófia szkepticizmusellenességét antikarteziánus beállítódásként értékelő olvasatokat a Szerző a filozófiatörténet iránti fogékonyság hiányában marasztalja el. Ugyanezt teszi Polányival is, amiért a módszeres kételyre vezeti vissza az újkori morálfilozófiai szkepticizmust. Történeti-teológiai érveket sorakoztat fel a mellett az álláspont mellett, hogy az eredeti, descartes-i értelemben vett módszeres kétely nem a valláskritika filozófiai-logikai arzenálját gyarapítandó, hanem egy mindkét felekezet számára elfogadható filozófiai kompromisszum gyanánt született meg a protestáns-katolikus szembenállás, a harmincéves háború idején. Ez a történeti megközelítés primátusát valló bíráló a recenziót is önvizsgálatra sarkallja. A felmerülő módszertani kérdés óhatatlanul a filozófiatörténeti érvek státuszát fogja érinteni. Szívós Polányi szellemi életrajzának megírásakor követett vizsgálati módszeréről állítja, hogy az alapvetően történeti megközelítés. Az életművet nem elsősorban a gondolkodói programból mint rekonstruált középpontból kiindulva kívánja bemutatni, amiként azt a megőrzést és a közvetlen kiteljesítést célul tűző, az eredeti intenciókhoz szorosan ragaszkodó munkák teszik. Ehelyett a vizsgált életművet az eredeti intenciókról leválasztva tágabb filozófiatörténeti keretbe ágyazottan vizsgálja (i.m. 17). Amennyiben ez a megközelítés alkalmazható a filozófus Polányi munkásságának tárgyalása esetén, úgy kiváltképpen alkalmazhatónak kell lennie Descartes tanulmányozásakor. Nem az

¹ Szívós Mihály az időközben napvilágot látott Koestler monográfiájában részletesen tárgyalja az évtizedeken átívelő Koestler – Polányi kapcsolatot és barátságot valamint annak dinamikáját. Vö: Szívós 2006.

derül-e ki ebben az esetben, hogy az említett vizsgálati módszer egy többféleképpen értelmezhető maxima szerepét fogja betölteni, amely nem segíti az alkalmazást egyértelmű útmutatásokkal? Miért ne olvashatták volna a szkeptikusnak korántsem mondható Descartes filozófiai munkáit a későbbi generációk oly módon, mint amelyek a fennálló intézmények és a hagyományos morális elvek megkérdőjelezésére irányuló törekvéseiket inspirálta? Vajon téves úton jártak azok a huszadik századi antikarteziánus gondolkodók, akik az így felfogott karteziánus hagyománnyal szemben fogalmazták meg fenntartásaikat? Vajon a Polányi-bírálat kapcsán nem inkább két történeti megközelítés vitájáról kellene inkább beszélünk? Vajon a Szerző igyekezete, hogy a valódi történeti kontextust megszabadítsa a későbbi ráakódásoktól, nem inkább a leletmentésként vagy megőrzésként meghatározott irányzathoz kapcsolja érvelését? Miképpen állapíthatók meg a filozófiai viták eldöntésére szánt történeti érvek alkalmazhatóságának határai, és meddig terjed vajon a történeti perspektíva teherbíró képessége Polányi posztkritikai filozófiájának tárgyalásakor? Megállapítható, hogy számos olyan kérdést vet fel *A személyes és a hallgatóságos tudás elmélete* című könyv, amelyek vizsgálatával a hazai Polányi-recepció mind a mai napig adós maradt.

A könyvet olvasva a személyes és a hallgatóságos tudás elméletének számos irányba történő továbbgondolásával és alkalmazási lehetőségeinek sokaságával ismerkedhetünk meg. Bár felsorolni is hosszú lenne a teljes listát, de mindenképpen említést érdemel a tudományszociológián, a szemiotikán, a technológiai- és a szakértői tudáson, a munka- és oktatápszociológián, a vezetéselméleten valamint a gazdaságtudományon belüli alkalmazás. Mivel Polányi filozófiája erős tudományszociológiai gyökerekkel bír, a Szerző kísérletet tesz a személyes és a hallgatóságos tudás nyilvánosságszociológiai elemzésére. Keresi továbbá a kapcsolódási pontokat a Lev Vigotszkij által kidolgozott belső beszéd és a logoterápia dereflexiós törekvéseivel. A Viktor E. Frankl által megalkotott *dereflexió* fogalmat, amely eredetileg a páciens tudattalanja iránti bizalmának a helyreállítását célzó eljárást jelölte, filozófiai kontextusba helyezi, és a *detranszcendálás* mellett ez bizonyul elemzői munkája leghatékonyabb eszközének. Figyelemre méltó, hogy az irodalmi szövegek értelmezésekor a hallgatóságos tudás elméletének alkalmazását a Szerző részéről a történeti érdeklődés vezérli. Az irodalmi műveket a múltra vonatkozó hallgatóságos tudás kincsesbányájaként tekinti. Az értő olvasás célja ennek a szöveg mélyén rejlő laikusok számára nehezen hozzáférhető tudásnak a felszínre hozása. A Szerző rámutat a dereflexió jelentőségére a hermeneutikai kör vonatkozásában, az olvasási módként értett dekonstrukció felett pedig a hallgatóságos tudás álláspontjáról gyakorol bírálatot.

A recenzens a bőség zavarával küszködik, hiszen a könyv számos vonatkozásáról még a felsorolás szintjén sem állt módjában említést tenni. Arra számít viszont, hogy

Szívós Mihály a közeli jövőben közreadja azon további vizsgálódásainak az eredményeit, amelyeknek az irányát a könyvében mint az elmélet továbbgondolásának lehetőségét jelezte. Szükséges továbbá leszögezni, hogy *A személyes és a hallgatóságos tudás elmélete* nem tankönyv, hiszen előfeltételezi olvasója részéről a Polányi Mihály filozófiájában való jártasságot. Éppen ezért nem is ragaszkodik a posztkritikai filozófia téziseinek a rekapitulálásához. A könyvben foglalt ismeretek messze túllépnek azon a körön, amelynek közvetítése egy tankönyvtől elvárható lenne. Ennek ellenére azt állítjuk, hogy tankönyvként is eredményesen használható mű látott napvilágot. A recenzens számára adódó legfőbb tanulság azonban a következő: a Polányi Mihály posztkritikai filozófiájához való közelítés leggyümölcsözőbb módjának valóban a kapcsolatkeresés tűnik napjaink kutatásaival, ami szerencsés esetben a továbbgondolás és az alkalmazhatóság lehetőségeit mutathatja fel.

IRODALOM

- ALLEN, RICHARD T.: *Transcendence and Immanence in the Philosophy of Michael Polanyi and Christian Theism*. Lewiston, 1992, The Edwin Mellen Press.
- POLÁNYI MIHÁLY: *Logika és pszichológia*. ford. Unoka Zsolt, In NAGY ENDRE – ÚJLAKI GABRIELLA (szerk.): *Polányi Mihály filozófiai írásai I-II*, Budapest, 1992, Atlantisz.
- POLÁNYI MIHÁLY: *Személyes tudás*. ford. Pap Mária, Budapest, 1994, Atlantisz.
- SZÍVÓS MIHÁLY: *A személyes és a hallgatóságos tudás elmélete. Előzmények, keletkezéstörténet és új távlatok*. Budapest, 2005, Nemzeti Tankönyvkiadó.
- SZÍVÓS MIHÁLY: *Koestler Arthur. Tanulmányok és esszék*. Budapest, 2006, Typotex.

SZERZŐINKHEZ

Kérjük szerzőinket, hogy kézírataikat az alábbi formában nyújtsák be:

Bibliográfiai adatok leírása:

Könyv:

Rosengren, Karl Erik: *Kommunikáció*. Bp., 2004, Typotex.

Kötetben megjelent tanulmány:

Nyíri Kristóf: *Az írásbeliségről és néhány új médiumról*.

In Béres István – Horányi Özséb (szerk.): *Társadalmi kommunikáció*.
Bp., 1999, Osiris, 117–128.

Folyóirat-cikk:

Körösényi András: Politikai képviselet a vezérdemokráciában. *Politikatudományi Szemle*, 2003. 4. sz. 5–22.

Online irodalom:

az utolsó letöltés idejét zárójelben megjelölve

pl. Tóth András György: A film nyelvokona.

http://filmvilag.hu/xereses_frame.php?cikk_id=108 (2007. május 4.)

Hivatkozás:

Lábjegyzetet javaslunk vagy szövegeközi hivatkozást, amennyiben részletes irodalomjegyzéket mellékelnek a szöveg végén. A szövegeközi hivatkozás formája: (Nyíri 1999, 126)

Kézírataikat a mediarium@licium.hu címre várjuk.

a Mediárium szerkesztői

E SZÁMUNK SZERZŐI

BEREK SÁNDOR – *szociológus*

CSORBA DÁVID – *irodalomtörténész*

GONDA LÁSZLÓ – *missziológus*

HIMFY JÓZSEF – *filozófus*

KINDA ISTVÁN – *néprajzkutató*

KMECZKÓ SZILÁRD – *filozófus*

KOVÁCS BÉLA LÓRÁNT – *irodalomtörténész*

OZSVÁTH SÁNDOR – *művelődéstörténész*

PASZTERCSÁK ÁGNES – *irodalomtörténész*

SOMFALVI EDIT – *doktorandusz*

TAKÁCS JUDIT – *nyelvész*

TÓTH DÉNES – *szerkesztő, színikritikus*

VISKY ISTVÁN – *doktorandusz*

VITÉZ FERENC – *esztéta*

VÖLGYESI ZOLTÁN – *történész*

